
Синиша Браиковић

ГРАДЊА ДРУГЕ ШКОЛЕ У БРАНКОВИНИ (1892 – 1894)

Школе у ваљевском крају су нераздвојни део нове српске државе и друштва, узрок и последица сложених процеса и фактора који прожимају Србију у XIX веку.

Праћењем њиховог историјата сагледава се еволутивни смер и степен развијености друштвено-економских, политичких, културних, и осталих садржаја, као и њихова улога у стварању српске модерне државе. Историја школства ваљевског краја, као тема истраживања, налазила се на маргинама интересовања ваљевских истраживача, иако је са становишта српске и локалне прошлости процес конституисања образовног система имао наглашену улогу у националној и социјалној борби српског народа у XIX веку.

Ради осветљавања свих историјских феномена ваљевског школства остварен је истраживачки и издавачки пројекат у организацији Н. Музеја у Ваљеву под називом "Школство ваљевског краја од првих формираних школа до 1985.", из кога су резултирале две књиге: I др М. Исаиловић, Основне школе у ваљевском крају 1804 – 1918, и II, Група аутора, Основне школе у ваљевском крају 1918 – 1985.

Наведена дела садрже драгоцене податке о развоју школа, али и важне информације о свим значајним догађајима у Ваљеву и околини у временском оквиру од 1804. до 1985. године.

Посебно се издваја методолошком комплетношћу, завидној анализи и свеобухватној синтези, прва књига. Аутор књиге истовремено је отворио и неке нове могућности даљих истраживања, нарочито, примене у предмету изучавања посебног и индукативног приступа, чији резултати могу имати посебне намене. Наиме, задњих година неке школе, обележавајући своје пригодне јубилеје и годишњице објавиле су публикације из своје прошлости, а неке су ради неопходних санационих радова и незаобилазног конзерваторског пројекта морале да истраже основне податке из своје прошлости.

Овај приказ градње друге школе у Бранковини настао је као резултат ове друге потребе.

Богат и значајан историјски садржај села Бранковине и околине у првој половини XIX века употпунио је догађај подизања прве школе 1834. године. Подигнута је великом заслугом проте Матије Ненадовића. Била је ретка образовно-васпитна институција у ваљевском крају, а истовремено и претеча организованих акција у подизању нових, посебно у периоду од 40-тих до 60-тих година XIX века. Према попису из 1860. године у Ваљевском округу постојале су 22 школе са 549 ученика. Активност у подизању нових школа у ваљевском крају у другој половини XIX века знатно је опала, али је зато организација васпитно-образовног система континуирано попримала све квалитетније садржаје, диктиране новим законима о основним школама из 1863, 1882, 1884. и 1889. године. Поред свих тешкоћа које су имале сеоске школе у Србији, бранковачка школа ће одиграти значајну улогу, не само у културно-васпитном преображају становништва околних села, већ и у знатно ширем смислу. Треба истаћи да се у околним селима све до краја века не подижу школе, сем у Голој Глави, (1888), да би се схватила улога и рад школе у Бранковини. Многи проблеми из живота и рада ове школе до 80-тих година су прилично непознати, јер су постојећи документи фрагментарно проучени и недовољно прикупљени.

Значајне новине у раду школе јавиле су се посебно од 1882. г. када је издат Закон о основном школству. Он је предвиђао и школски одбор, чиме је утврђена основа за практичну демократизацију живота и даљег развоја школе.

Из сачуваних докумената о раду школских одбора, добија се комплетнији увид о материјалном положају школе, односу власти и становништва према њој, текућој преокупацији са којом се суочавала, као и о њеном месту и улози према друштвеној средини у којој се налазила и обостраним утицајима. Исте информације са нешто већим акцентом о садржају педагошког рада и услова, налазе се у сачуваним извештајима о обиласцима школских надзорника.

Закони о основним школама из 80тих година предвиђали су обавезно похађање школе, а број ученика се није знатно повећавао. На то је утицала доста тешка економска ситуација на селу. Највише су изостајала због великих обавеза код куће деца сиромашних и делом средњих сељака. Материјални положај учитеља био је веома скроман. Међутим, већина учитеља није имала завидне педагошке и друштвене квалитете, и једним делом због тога, сама школа није имала ону функцију коју је требало да има. Наведене околности укључујући и многе друге, нису се увек повољно одражавале на укупан успех ученика на крају школске године.

Школа у Бранковини била је једна од лепших објеката те врсте на ширем подручју ваљевског краја. Само, више из објективних разлога, нередовно и неблаговремено су се обављали послови њеног физичког одржавања, те се за релативно кратко време указала потреба за неопходним и опсежним санационим радовима.

Проблем текућег физичког одржавања школског објекта у Бранковини је део генералног проблема свих сеоских школа у Србији, и доста осветљава њихов неповољан материјални положај у другој половини XIX века. Пратећи ову проблематику може се закључити да сеоске средине морају да улажу готово исте напоре при подизању нових школа као и при њиховом одржавању.

На примеру школе у Бранковини уочава се чињеница да се због нередовног одржавања објекта морало приступити изградњи нове школе.

Већ почетком 1880. године школа у Бранковини била је дотрајала до те мере, да се оправке нису могле извршити из редовних новчаних средстава којима је располагала школска општина, те су тражене новчане позајмице од богатих грађана из Ваљева.

У каквом су стању били помоћни објекти (клозети и шупа) нема података, али се из каснијих докумената види да су били у много лошијем стању од школског објекта. У ово време уочава се и неактивност школског одбора, чак и престанак његовог рада, а за стараоца школе и благајника школе постављен је Светозар Петровић, свештеник бранковачке цркве. Он је врло педантно водио евиденцију о свим проблемима које је школа тада имала.

Када се јавила идеја о градњи нове школе тешко је утврдити. Вероватно, упоредо са све већим тешкоћама око обезбеђивања средстава за оправке старе школе. Треба додати, да су Бранковину стално посећивали посетиоци са стране. Њихови доласци су били израз поштовања и дивљења према укупном делу и члановима породице Ненадовић у првој половини XIX века. Међу посетиоцима било је и утицајних личности из Београда, који су сматрали да историјска Бранковина мора имати школу "која ће служити за дику и украс". Овакво мишљење имаће значајну улогу у доношењу одлуке о подизању нове школе. Обилазак школе школског надзорника М. Обрадовића школске 1883/84. г. био је догађај од важности за доношење одлуке о градњи нове школе. У извештају о посети неким школама у ваљевском крају, поред укупних информација ове врсте, констатовано је да су, неке школске зграде "праве чатрље", и међу њима убраја и школу у Бранковини.

После овог извештаја школска општина је преко надлежног одбора покренула широку акцију око припреме неопходних услова за подизање нове школе. Одлука о градњи школе заснивала се на утврђивању додатних пореских обавеза у селима која су чинила школску општину, чиме се обезбеђују главна средства. Потпуну сагласност о пројекту дало је Министарство просвете и црквених послова, својим актом бр. 11664 од 27. августа 1891. године.

Новоизабрани школски одбор од самог почетка је решавао сложене задатке. Инсистирало се да се целокупан посао одвија у складу са постојећим прописима и да се о свим пословима на пројекту води детаљна еви-

денција. За благајника је, као члан школског одбора, изабран свештеник Светозар Петровић. Приликом овог избора имало се у виду, његово раније искуство у обављању дужности стараоца и благајника школе. Обављањем наведених дужности, свештеник је водио уредну евиденцију о свим текућим питањима школе. Иако је само делимично сачувана, она, ипак, врло успешно одсликава прилике уочи, као и за време градње школе.

Непосредно пред почетак радова, и поред утврђене материјално-финансијске конструкције, школски одбор је имао велике проблеме. У каси школе било је недовољно новца за припремне радове, те су одмах затражене новчане позајмице од имућнијих појединаца бранковачке школске општине. Мада је помоћ те врсте пристизала, она је због скромних износа била недовољна. Због тога су тражене и позајмице од богатих грађана Ваљева.

Одлука о подизању школе наишла је на задовољавајући одзив код заинтересованих грађана из Ваљева, Београда, и још неких градова у Србији, који су понудили бесповратну новчану помоћ. Значајно је истаћи да се међу дародавцима огласио књижевник и путописац Љубомир Ненадовић, сумом од 30 динара.

Планирано је да школски објекат у градитељско-архитектонском погледу буде на завидној висини и да у потпуности одговара новоприхваћеном типу школа, које су почеле да се граде у то време. Она је требало да обезбеди услове за савремени педагошки рад, који је произилазио из усвојеног Закона о основним школама од 1884. године. Пројекат је предвиђао да нова школа има простране и добро осветљене учионице.

Планирана је и градња помоћних објеката (клозета и шупе), од преосталог материјала, после завршених радова на школи. Почетком 1891. године школском одбору је достављен списак пореских глава у школској општини, ради утврђивања додатног приреза који ће важити за 1892. и 1893. годину. Сматрало се да ће школа бити изграђена за две године. Одлучено је да се пореским обвезницима повећа годишњи порески износ за 20%. Ова ванредна пореска обавеза смањена је у 1893. години на 15%.

По детаљном прерачуна који је урађен још 15. јула 1887. године предвиђале су се следеће количине грађевинског материјала: 459 метара камена, 306 метара песка, 114 метара креча, 15867 комада цигала, 3166 црепа и 2000 ћерамида. На основу наведених података може се закључити, да је део планираног грађевинског материјала намењен и за градњу помоћних објеката, као и за детаљну оправку старе школе. По распореду који је направљен 9. септембра 1891. год. утврђене су следеће обавезе села школске општине: Бранковина (60 пореских глава) давала 60 метара камена и 30 метара песка, Близоње (50 п. г.) 57 м креча и 28 м песка, Забрдица (100 п. г.) 100 м камена и 50 м песка, Бабина Лука (126 п. г.) 126 м камена и 63 м песка, Котешица (132 п. г.) 132 м камена и 66 м песка, Козличих (41 п. г.) 41 м камена и 21 м песка, Рабас (29 п. г.) 29 м. камена и 14 м песка и Јошева (42 п. г.) 42 м камена и 21 м песка.

У току градње која је започета 1892. године, посебан је проблем био допремање неопходног грађевинског материјала. Такву ситуацију су користили предузимачи Михаило Милошевић и Јован Бартић тражећи да се раније погођена сума знатно повећа. Њима је исплаћено 1870 динара, а Петру Петровићу за столарске радове 560 динара.

Школски одбор је често одржавао састанке, разматрајући разна питања из делокруга послова изградње. На свим састанцима, благајник је упознавао присутне са финансијском ситуацијом.

Послови изградње, поред многих тешкоћа, успешно су текли али нису завршени у 1893. години већ су били пренети у 1894. годину. У пролеће 1894. године, објект школе примио је прве ученике. Иако је нова школа почела са радом грађевински радови су се и даље одвијали. То су били по обиму мали завршни радови на самом објекту, као и на помоћним објектима. Школско двориште је било градилиште, све до краја века, јер су вршени опсежни радови и на оправци старе школе.

Нова школа је била солидно урађена. На први поглед, остављала је утисак нечег новог, које је донело ново време и као таква одударала је од осталих здања која су раније била изграђена у простору црквене порте и школског дворишта. Школа је деловала наспрам старе и оронуте, као монументално и модерно здање.

Међутим, простране и добро осветљене учионице биле су опремљене старим школским инвентаром, чиме се кварио, донекле општи утисак. За време свих акција око изградње нове школе и помоћних објеката, њени учитељи су били Димитрије Соколовић и Михаило Сретеновић.

Изградњом нове школе за учитеља долази Недељко Савић, а јула 1898. учитељску дужност преузима Михаило Максимовић, отац наше велике песникиње Десанке Максимовић. Учитељ М. Максимовић био је ожењен ћерком бранковачког свештеника Светозара Петровића. Свестрано активан и изузетно образован, дао је велики допринос у развоју образовања и културе у целом ваљевском крају. Био је књижевник, школски надзорник, за ваљевски и подгорски срез, председник Учитељског друштва у Ваљеву, члан Главног одбора учитељског удружења, секретар народне одбране за ваљевски округ, благајник Црвеног крста, члан Српског књижевног одбора у Ваљеву, итд.

Десанка Максимовић је своје школовање започела у новој школи 1905. год. Школа је имала активну функцију све до 1985. год. иако је 1957. год. саграђена нова, трећа, школа за потребе вишеразредне осмогодишње наставе.

Рестаураторско-конзерваторски радови на другој, сада већ чувеној "Десанкиној школи" извршени су 1985. године. Ради трајног очувања везе песника са завичајем Народни Музеј Ваљево преуредио је ентеријер школе за мултидисциплинарне културне потребе.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. Летопис школе у Бранковини, необјављен.
2. Необјављена архивска грађа о градњи школе у Бранковини, од 1887 – 1907, сачувана у бранковачкој цркви. Грађу је прикупљао и сређивао свештеник Светозар Петровић.
3. Љ. Павловић, Колубара и Подгорина, Београд 1905.
4. Б. Перуничкић, Град Ваљево и његово управно подручје 1815 – 1915, Ваљево, 1973.
5. М. Петровић, Финансије и установе обновљене Србије, II, Београд 1898.
6. М. Милићевић, Кнежевина Србија, I Београд, 1876.
7. Ж. Ђорђевић, Школе у Србији 1700 – 1850, Београд, 1935.
8. Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Београд, 1978.
9. Споменици учитеља и учитељица 1912 – 1918, Београд, 1924.
10. Гласници Архива у Ваљеву (бр. 1, 2 и 3).
11. Група аутора, Ваљево, град устаника, Београд, 1967.
12. Б. Вујовић, Бранковина, Београд, 1983.
13. М. Перишић, Завичај песнику, Ваљево, 1987.
14. М. Исаиловић, Основне школе у ваљевском крају 1804 – 1918, Ваљево, 1985.
15. Група аутора, Основне школе у ваљевском крају 1918 – 1985, Ваљево, 1986.
16. Група аутора, Гола Глава и њена школа, Ваљево 1989.
17. Група аутора, Ваљевска Колубара, Ваљево, 1990.